

IV. FİNANSAL ALTYAPI

Yaşanan finansal krizin ardından ortaya çıkan gelişmeler finansal piyasa altyapılarına verilen yeni rolleri beraberinde getirmiştir. Finansal istikrarın sağlanması amacı doğrultusunda merkez bankaları, finansal piyasa altyapı kuruluşlarını daha yakından izlemeye başlamıştır. Diğer taraftan, finansal piyasa altyapılarına ilişkin olarak Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (Committee on Payment and Settlements Systems-CPSS) ve Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü (International Organization of Securities Commissions) nezdindeki gelişmeler hızlanarak bu alana yönelik tüm ilkeler tekrar gözden geçirilip konsolide edilmiş ve yeni Finansal Piyasa Altyapı İlkeleri yayımlanmıştır. Aynı zamanda, söz konusu ilkelerin uygulanıp uygulanmadığına yönelik olarak ülke bazında değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Bu ilkelerin ülkelerin mevzuatına entegre edilmesi suretiyle yasal altyapının güçlendirilmesinin ulusal ve uluslararası düzeyde finansal istikrara katkı yapması beklenmektedir.

Ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin sorunsuz çalışması finansal istikrara katkı sağlamaktadır. Söz konusu sistemlerin artan kullanımı ile gerçekleşen işlem tutarlarının çok büyük miktarlara ulaşması, sistemlerin risklerinin yakından takip edilmesi ve önlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin gözetimi, finansal istikrarın sağlanmasındaki rolü itibarıyla merkez bankaları tarafından yapılmaktadır.

Ülkemizde de ödemeler alanındaki yasal altyapının güçlendirilmesine yönelik mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede, yeni Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiş ve TCMB tarafından ödemeler alanını düzenleyen yeni bir kanun taslağı hazırlanarak çalışmalar son aşamaya getirilmiştir. Söz konusu kanun taslağı, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerini, ödeme hizmetlerini ve elektronik para kuruluşlarını düzenlemektedir. Bu taslağın yasalaşması ile birlikte, sistemlerin faaliyete geçmesi, gözetimi ve mutabakatın nihailiği gibi konuların çerçevesi belirlenmiş olacaktır. Ayrıca, söz konusu taslak ile ödeme hizmetleri alanına banka dışı aktörlerin katılımı sağlanarak bu alanda rekabetin ve finansal erişimin artması da beklenmektedir.

Teknolojik gelişmeler ve güncel ihtiyaçlar ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda, ülkemizdeki sistemik öneme sahip ödeme sistemlerinin iyileştirilmesi ve güncel teknolojik gelişmelerin bu sistemlerde kullanılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu çerçevede, elektronik fon transferi ve menkul kıymet transfer sistemlerinin yeniden yapılandırılması TCMB imkanlarıyla gerçekleştirilmiş, müşteriler arası ve bankalar arası ödemeler ayrıştırılarak mevcut yapının daha etkin hale getirilmesi sağlanmıştır.

Ülkemizdeki temel ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri, bankalar ve müşteriler arası Türk lirası ödeme işlemlerinin gerçek zamanlı mutabakatının yapıldığı Elektronik Fon Transfer (EFT) Sistemi, menkul kıymet aktarım ve mutabakatının elektronik ortamda, kaydi ve gerçek zamanlı olarak yapıldığı Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) Sistemi, çeklerin bankalar arasında takasının yapıldığı Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM), kartlı ödemelerin takasının gerçekleştiği Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. (BKM) ile Borsa İstanbul A.Ş. (Borsa İstanbul) ve Vadeli İşlem ve

Opsiyon Borsasında (VOB) işlem gören ürünlerin takas ve mutabakatının yapıldığı İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.'den (Takasbank) oluşmaktadır.

TCMB'nin sahibi ve işletim sorumlusu olduğu EFT, gerçek zamanlı toptan mutabakat (Real Time Gross Settlement-RTGS) ilkesine göre çalışan ve Türk lirası cinsinden ödemelerin gerçekleştirilmesini sağlayan sistemik öneme sahip elektronik ödeme sistemidir. EMKT sistemi ise EFT ile bütünleşik olarak çalışmakta, katılımcılarına menkul kıymet aktarım ve mutabakatını ödeme karşılığı teslimat ilkesine (Delivery versus Payment-DvP) göre gerçekleştirme imkanı sağlamaktadır. 2013 yılı Nisan ayı itibarıyla EFT sisteminin 48, EMKT sisteminin ise 49 katılımcısı bulunmaktadır.

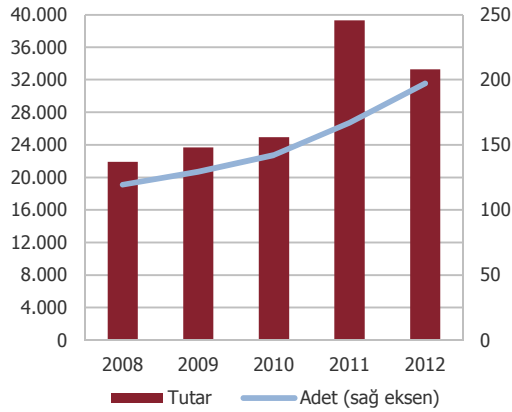
EFT-EMKT sistemleri güncelleme çalışmaları 2013 yılı ikinci yarısının başında tamamlanacaktır. Ödemelerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla 1992 yılında faaliyete başlayan EFT sistemi, 2002 yılında yenilenmiş ve EFT sistemi ile bağlantılı çalışan EMKT sistemi devreye girmiştir. Ancak, artan gereksinimlere ve teknolojik gelişmelere paralel olarak TCMB tarafından, ödeme sistemleri yeniden yapılandırılması projesi kapsamında 2013 yılında EFT-EMKT sistemleri güncel versiyonunun işleme alınması planlanmaktadır.

Ülkemizin önemli finansal piyasa altyapılarının başında gelen EFT-EMKT sisteminin teknolojik ve operasyonel olarak daha esnek, etkin ve verimli olacak şekilde yeniden yapılandırılması çerçevesinde, bankalar ile TCMB arasında güvenli ve güvenilir bir iletişim sağlayan Katılımcı Arayüz Sistemi (KAS) 1 Ekim 2012 tarihinde faaliyete başlamıştır. Bu sistemin, müşteriler arası Türk lirası aktarım sistemi, bankalararası Türk lirası aktarım sistemi, menkul kıymet mutabakat sistemi ve ihale sistemini kapsayacak şekilde faaliyetini sürdürmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda, 1 Ekim 2012 tarihinde TCMB nezdinde gerçekleştirilen tüm ihalelere ilişkin işlemlerin (Hazine İhalesi, Açık Piyasa İşlemleri, Döviz Efektif Piyasası v.b.) gerçekleştirileceği İhale Sistemi işleme açılmıştır. KAS'ın diğer bir bileşeni olan ve EFT sistemindeki ödemelerin sayıca yüzde 98'inin gerçekleştiği müşteriler arası Türk lirası aktarım sistemi ise 7 Aralık 2012 tarihinde devreye alınmıştır. Bu yeni yapıda, bankalar arası aktarımlar ile müşteriler arası aktarımların ayrıştırılması sağlanmış, ancak EFT sistemi ibaresi her iki sistemi kapsayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Özel Konu V.7)

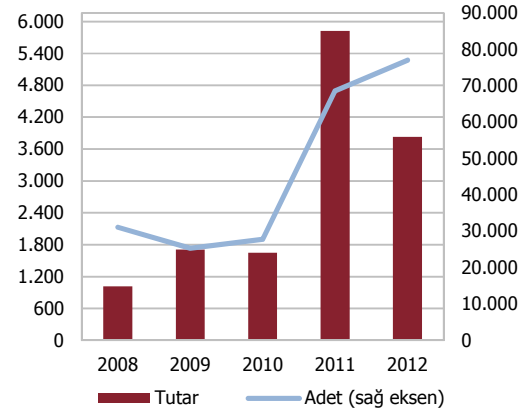
Kaydileştirilen DİBS'lerin müşteri adına kaydedilmesi projesi kapsamında Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK), EMKT sistemine 30 Haziran 2012 tarihinde üye olmuş ve faaliyetlerini bu kapsamda sürdürmeye başlamıştır.

EFT sisteminde gerçekleşen yıllık işlem tutarı, 2012 yılında bir önceki yıla göre yüzde 15,3 azalış göstererek 33.277 milyar Türk lirasına gerilemiş, işlem adedi ise bir önceki yıla göre yüzde 18,3 artarak 197 milyon olmuştur (Grafik IV.1).

2012 yılında EMKT sisteminde gerçekleşen ödeme karşılığı teslimat işlem tutarı yüzde 34,2 azalarak 3.833 milyar Türk lirası, işlem adedi ise yüzde 12,2 artarak 77 bin olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.2).

Grafik IV.1. EFT Sistemi Yıllık İşlem Adet ve Tutarı¹ (Milyar TL, Milyon Adet)**Kaynak: TCMB**

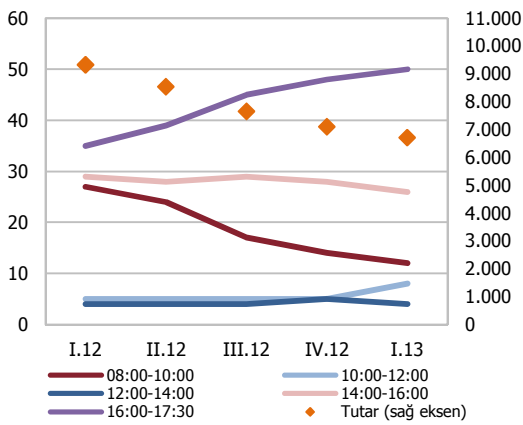
(1) EFT sistemi, bankalar arası Türk lirası aktarım sistemi ile müşteriler arası Türk lirası aktarım sistemini kapsamaktadır.

Grafik IV.2. EMKT Sisteminde Gerçekleşen Yıllık DvP¹ İşlem Adet ve Tutarı (Milyar TL, Adet)**Kaynak: TCMB**

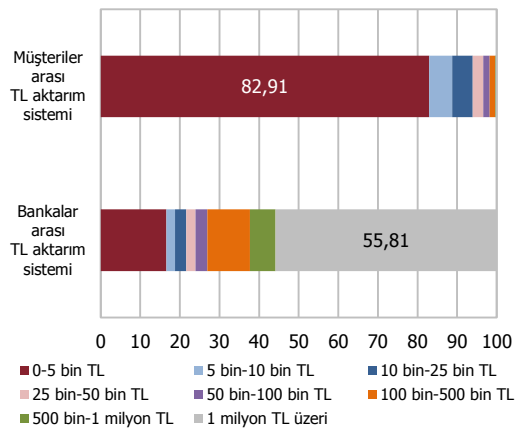
(1) DvP: Ödeme Karşılığı Teslimat (Delivery versus Payment)

Ödemelerin gün içerisindeki dağılımının tahmin edilebilir olması likidite yönetiminin etkinliğine katkı sağlamakta ve likidite riskini azaltmaktadır. 2012 yılının son çeyreğinde, sistemdeki tüm işlem tutarı 7.100 milyar Türk lirası olurken, 2013 yılının ilk çeyreğinde söz konusu tutar 6.707 milyar Türk lirası olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.3). 2013 yılı ilk çeyreğinde EFT sistemindeki ödemelerin yüzde 12'si 08:00-10:00, yüzde 8'i 10:00-12:00, yüzde 4'ü 12:00-14:00, yüzde 26'sı 14:00-16:00 ve yüzde 50'si ise 16:00-17:30 saatleri arasında yapılmıştır. Ödemelerin saat 14:00'dan sonra artmaya başladığı, kapanış saatine 1,5 saat kala yoğunlaştığı görülmektedir.

2013 yılı ilk dört ayına bakıldığında, bankalar arası Türk lirası aktarım sisteminde yüksek tutarlı ve zaman kritik ödemelerin, müşteriler arası Türk lirası aktarım sisteminde ise küçük tutarlı perakende ödemelerin gerçekleştiği görülmektedir. Müşteriler arası Türk lirası aktarım sisteminde gerçekleşen işlemlerin tutar olarak yüzde 82,9'unu 5 bin Türk lirası ve altı işlemler, Bankalar arası Türk lirası aktarım sisteminde gerçekleşen işlemlerin ise yüzde 55,8'ini 1 milyar Türk lirası ve üzeri işlemler oluşturmaktadır (Grafik IV.4).

Grafik IV.3. EFT Sistemindeki Ödemelerin Saatler İtibarıyla Yoğunluğu ve İşlem Tutarları (% Milyar TL)¹**Kaynak: TCMB**

(1) EFT sistemi, bankalar arası Türk lirası aktarım sistemi ile müşteriler arası Türk lirası aktarım sistemini kapsamaktadır. 7 Aralık 2012 tarihinden itibaren müşteriler arası Türk lirası aktarım sistemi verileri dahil edilmemiştir.

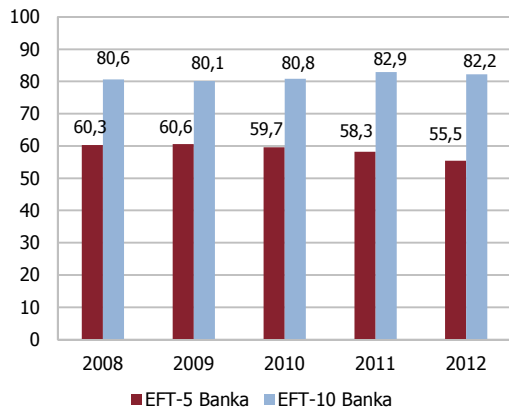
Grafik IV.4. TCMB Ödeme Sistemlerindeki Ödemelerin İşlem Tutarlarının Dağılımı (%)**Kaynak: TCMB**

EFT işlem adedi pek çok Avrupa ülkesinden yüksek, işlem tutarının GSYİH'ye oranı ise düşüktür. EFT sisteminin bankalar arası ödemelerin gerçekleştirilebileceği tek sistem olması ve sistemde herhangi bir tutar sınırı bulunmaması nedeniyle sistemde gerçekleşen yıllık işlem adedi birçok Avrupa ülkesinden yüksektir. 2010 yılında GSYİH'nin 22,5 katı olan EFT sistemi yıllık işlem tutarının 2011 yılında GSYİH'nin 30,3 katı olduğu, 2012 yılında ise 23,1 katı olarak gerçekleşmiştir.

EFT sisteminde sayıca en çok işlem gerçekleştiren ilk beş bankanın payı 2012 yılında bir önceki yıla göre yüzde 58,3'ten yüzde 55,5'e gerilerken; ilk on bankanın payı yüzde 82 civarında seyretmektedir (Grafik IV.5).

EFT sistemi, yüksek ulaşılabilirlik sergilemeye devam etmektedir. Ödeme sisteminin hizmet sunma sürekliliğini gösteren ve katılımcıların sistemi kullanabilme süresinin sistemin toplam çalışma saati süresine oranı olarak ifade edilen ulaşılabilirlik oranı, 2012 yılında yüzde 100 olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.6).

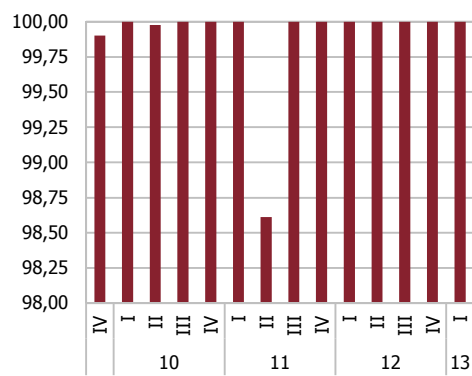
Grafik IV.5. EFT Sisteminde Yoğunlaşma Oranı (%)¹

Kaynak: TCMB

(1) TCMB işlemleri hariç tutulmuştur. EFT sistemi, bankalar arası Türk lirası aktarım sistemi ile müşteriler arası Türk lirası aktarım sistemini kapsamaktadır.

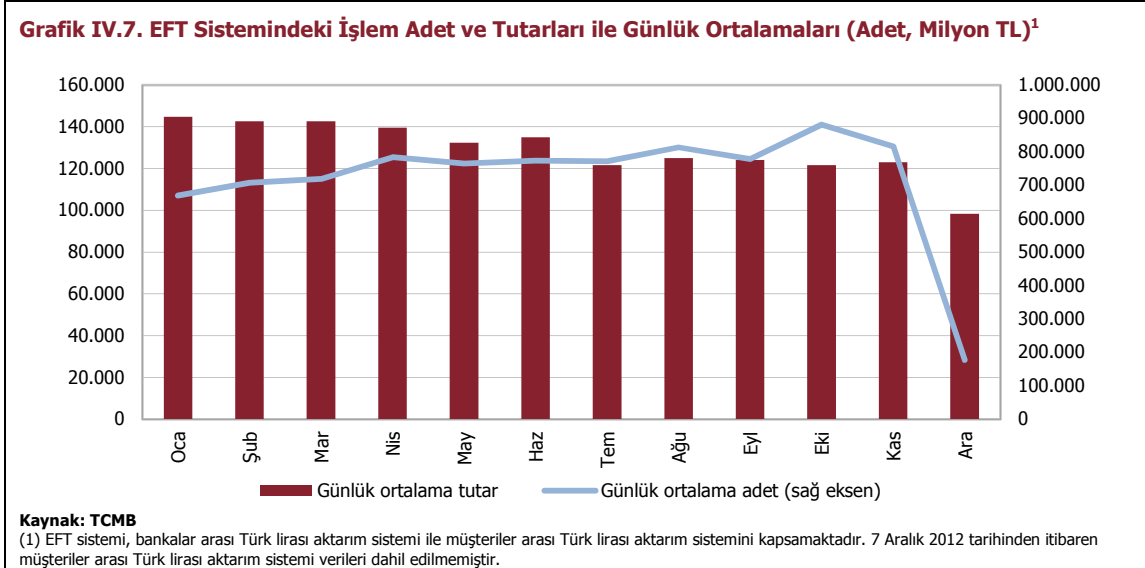
Grafik IV.6. EFT-EMKT Sisteminde Ulaşılabilirlik Oranı (%)¹

Kaynak: TCMB

(1) 2011 yılı II. çeyreğinde ulaşılabilirlik oranında görülen değişim, 3 Haziran 2011 tarihinde yaşanan teknik sorundan kaynaklanmıştır.

EFT sistemindeki işlem adet ve tutarları günlük ortalamalar itibarıyla incelendiğinde, 2012 yılında günlük ortalama işlem adedi 720 bin, günlük ortalama işlem tutarı ise 129,3 milyar Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılının Aralık ayında günlük ortalama adet bir önceki aya göre yüzde 78 azalarak yaklaşık 177 bin adet olmuştur (Grafik IV.7). Bu gelişme, küçük tutarlı ödemelerin 7 Aralık 2012 tarihinde faaliyete geçen müşteriler arası Türk lirası aktarım sistemine kaymasından kaynaklanmıştır.

Grafik IV.7. EFT Sistemindeki İşlem Adet ve Tutarları ile Günlük Ortalamaları (Adet, Milyon TL)¹

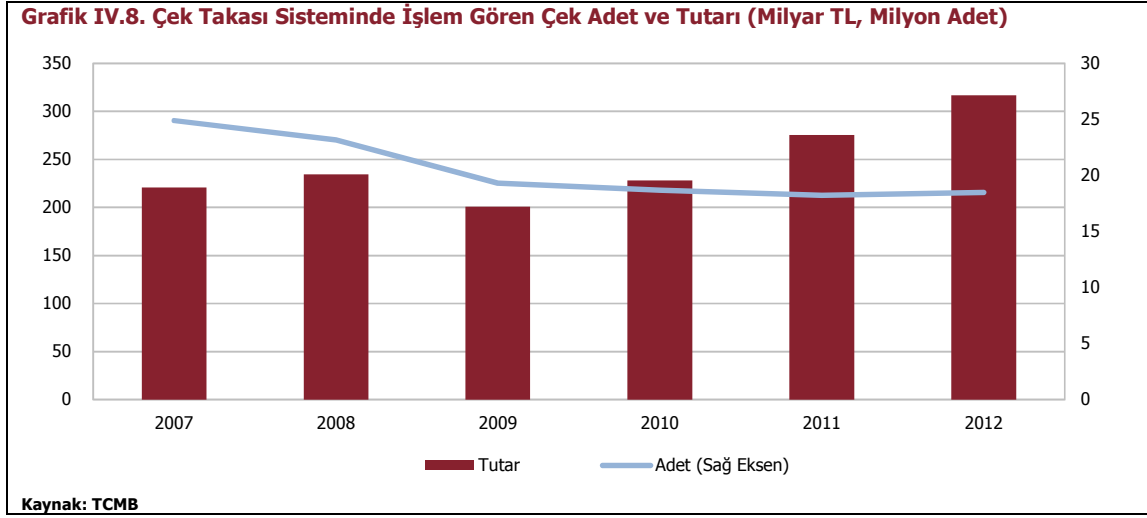
Uluslararası Banka Hesap Numarası (IBAN) kullanım oranları artmaktadır. Ülkemizde para transferlerinin daha hızlı ve hatasız gerçekleşmesini sağlamak ve ortaya çıkabilecek hatalardan ve gecikmelerden kaynaklanan maliyetleri azaltmak amacıyla, TCMB tarafından hazırlanan 2008/6 sayılı Uluslararası Banka Hesap Numarası Hakkında Tebliğ kapsamında EFT sisteminde gerçekleşen transferlerde, 2011 yılı sonunda yüzde 75,6 olan alıcı hesapta IBAN kullanım oranı 2012 yılı sonunda yüzde 78,8 olarak gerçekleşmiştir. Gönderen hesapta ise bu oran, 2012 yılı sonu itibarıyla yüzde 99,2 olmuştur.

Yurt dışında kurulu banka ve diğer finansal kuruluşların ülkemizdeki bankalarda bulunan hesaplarından yapacakları para transferlerinde 1 Ocak 2013 tarihine kadar sağlanan IBAN kullanım istisnası 2012/14 sayılı Uluslararası Banka Hesap Numarası Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğin 21 Aralık 2012 tarih ve 28504 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanması ile kalıcı hale getirilmiştir.

Çek takası sistemik öneme sahip bir diğer ödeme sistemidir. Bir ödeme aracı olarak çekin farklı bankalar aracılığıyla tahsil edilmesini sağlayan ve böylece para nakil hareketleri ile bundan kaynaklanabilecek risklerin azaltılmasında ve emek ve zaman tasarrufunun sağlanmasında önemli bir yere sahip olan çek takas sistemi, ülkemizde sistemik öneme sahip bir ödeme sistemi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Çek takası faaliyetleri TCMB gözetimi altında BTOM tarafından yürütülmektedir. 2012 yılı sonu itibarıyla, ülkemizde BTOM üyesi 41 banka bulunmakta olup, bu bankalardan 4’ü sadece fiziken ibrazlı çek takasına katılırken, 37’si fiziken ibraz edilmeksizin yapılan elektronik çek takasına da katılmaktadır.

Yeni elektronik çek takası sistemi 2013 yılı içinde faaliyete geçecektir. 8 Eylül 2006 tarihinde devreye alınan Elektronik Çek Takası Sistemi, 7 yıla yakın bir süredir üyesi bulunan bankalara kesintisiz hizmet vermektedir. Ancak, BTOM Yönetim Kurulunun almış olduğu karar çerçevesinde çek takasının yeterli teknolojik altyapıyla sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve çek takası sisteminin kesintisiz olarak çalışmasını sağlamak amacıyla “Yeni Elektronik Çek Takas Sistemi” çalışmalarına 2012 yılında başlanmıştır. Yeni sistemin 2013 yılı içerisinde hizmete alınması planlanmakta olup, Yeni Elektronik Çek Takas Sistemi yazılım ve donanımsal teknolojilerin en güncel sürümleri ile oluşturulmakta ve böylece sistemin performans açısından en üst düzeye çıkartılması hedeflenmektedir.

BTOM’de takasa giren çek adedi yatay bir seyir izlerken, tutar artmaktadır. BTOM’de hesaplaşmaya tabi tutulan çek sayısı ve tutarındaki gelişmeler incelendiğinde, 2012 yılında çek sayısının geçen yıla göre yüzde 1,5 oranında artarak 2012 yılında 18,4 milyon adede, çek tutarının ise yüzde 15 oranında artarak 316,8 milyar Türk lirasına yükseldiği görülmektedir (Grafik IV.8).

BTOM’de hesaplaşmaya tabi tutulan çeklerin ortalama tutarı 2012 yılında geçen yıla göre yüzde 13,3 artarak 17.137 Türk lirasına ulaşmıştır.

Çeklerin tutarlarına göre dağılımı incelendiğinde, 10 bin Türk lirasının altındaki tutarlar için çeklerin daha yoğun olarak düzenlendiği görülmektedir. 2011 yılında takas odalarına ibraz edilen çeklerin içerisinde tutarı 5 bin Türk lirası ve 10 bin Türk lirasının altında kalanların oranı sırasıyla yüzde 48,4 ve yüzde 71,3 iken 2012 yılında bu oranlar sırasıyla yüzde 42 ve yüzde 66,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, 10 bin Türk lirası ve altındaki tutarlarda çek kullanımı yoğunluğunu sürdürmesine rağmen bu tutarlardaki çek kullanımının azalmakta olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, son beş yıllık eğilime bakıldığı zaman düşük tutarlı çeklerin payının azaldığı, yüksek tutarlı çeklerin payının arttığı gözlenmektedir. Düşük tutarlı çek sayısında görülen söz konusu azalmanın başta kredi kartı kullanımındaki artış olmak üzere İnternet bankacılığının ve EFT kullanımının artmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir (Tablo IV.1).

Tablo IV.1. Takasa Konu Çek Adetlerinin Tutar Dilimlerine Göre Dağılımı¹

		2.000 TL ve altı	2.001-5.000 TL arası	5.001-10.000 TL arası	10.001-50.000 TL arası	50.001 TL ve üstü
2008	TOPLAM	7.768.109	8.354.979	4.672.376	4.205.297	610.256
	Birikimli	7.768.109	16.123.088	20.795.464	25.000.761	25.611.017
	Toplam %	30,33	32,62	18,24	16,42	2,38
	Birikimli %	30,33	62,95	81,2	97,62	100
2009	TOPLAM	5.976.435	7.349.054	4.119.649	3.609.740	516.811
	Birikimli	5.976.435	13.325.489	17.445.138	21.054.878	21.571.689
	Toplam %	27,7	34,07	19,1	16,73	2,4
	Birikimli %	27,7	61,77	80,87	97,6	100
2010	TOPLAM	4.514.432	6.820.043	4.096.030	3.747.536	609.976
	Birikimli	4.514.432	11.334.475	15.430.505	19.178.041	19.788.017
	Toplam %	22,81	34,47	20,7	18,94	3,08
	Birikimli %	22,81	57,28	77,98	96,92	100
2011	TOPLAM	3.015.125	6.213.519	4.360.484	4.617.123	844.014
	Birikimli	3.015.125	9.228.644	13.589.128	18.206.251	19.050.265
	Toplam %	15,83	32,62	22,89	24,24	4,43
	Birikimli %	15,83	48,44	71,33	95,57	100
2012	TOPLAM	2.293.110	6.001.317	4.786.831	5.586.134	1.063.299
	Birikimli	2.293.110	8.294.427	13.081.258	18.667.392	19.730.691
	Toplam %	11,62	30,42	24,26	28,31	5,39
	Birikimli %	11,62	42,04	66,30	94,61	100

Kaynak: BTOM

(1)Tutar dilimlerinin üst sınırına denk gelen küsüratlı çek tutarları tabloya dahil edilmemiştir. Toplam çek adedi BTOM'a ibraz edilerek işleme alınan iade öncesi çek adetlerini göstermektedir.

Çek takası sisteminin çok taraflı netleştirme yöntemine göre çalışması sonucu katılımcıların çek işlemlerinden kaynaklanan likidite ihtiyacı azalmaktadır. Çek takası sisteminde katılımcıların provizyon işlemlerini tamamlaması sonucunda yapılan netleştirme ile katılımcıların borç ve alacak durumu belirlenmektedir. Bu sistemde gerçekleşen işlemlerin netleşme oranı 2012 yılında yüzde 82,9 olmuş, likidite ihtiyacı 262,8 milyar Türk lirası azalmıştır (Tablo IV.2).

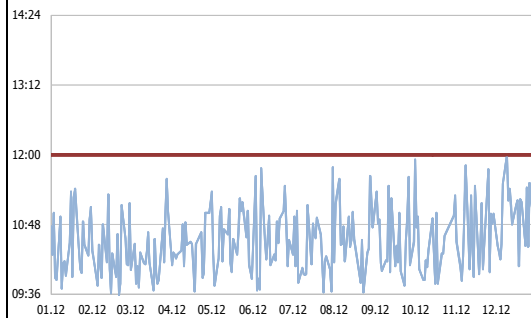
Çek takası sisteminde bankalar yükümlülüklerini önceden yerine getirmektedir. Çek takası sisteminde mutabakatın gerçekleşebilmesi için gün sonunda yapılan netleştirme sonucunda borçlu olan tüm bankaların en geç ertesi işgünü saat 12:00'ye kadar yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Çek takasında 2012 yılı içerisinde mutabakatta herhangi bir gecikme yaşanmamış olup, ortalama mutabakat saati 10:30 olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.9).

Tablo IV.2. Çek Takası Sistemi-Netleştirme Oranı

	2008	2009	2010	2011	2012
Netleştirme Oranı (%)	79,3	80,4	83,1	81,3	82,9
İşlem Hacmi (milyar TL)	234,3	200,8	228,0	275,4	316,7
Likidite Tasarrufu (milyar TL)	185,8	161,4	189,4	223,9	262,8

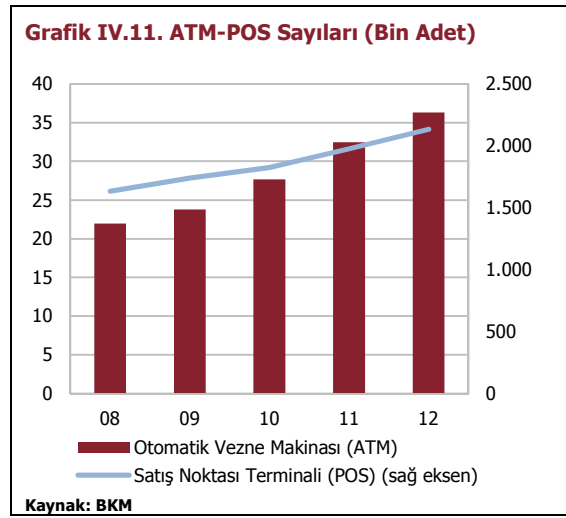
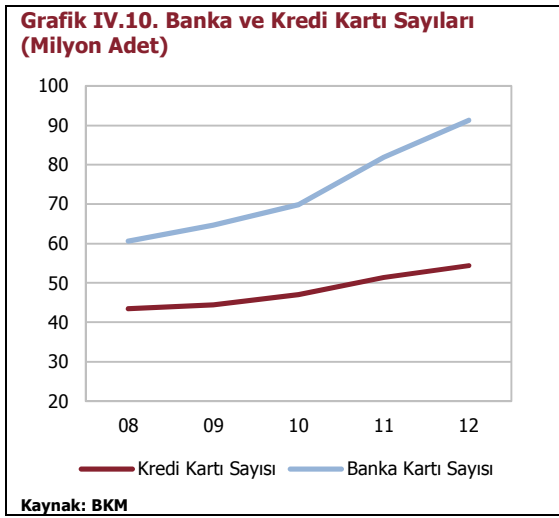
Kaynak: BTOM

Grafik IV.9. Çek Takası Sistemi Mutabakat saatleri-2012

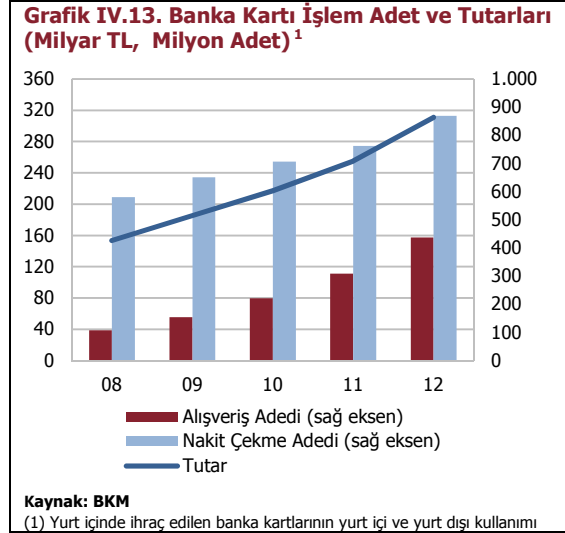
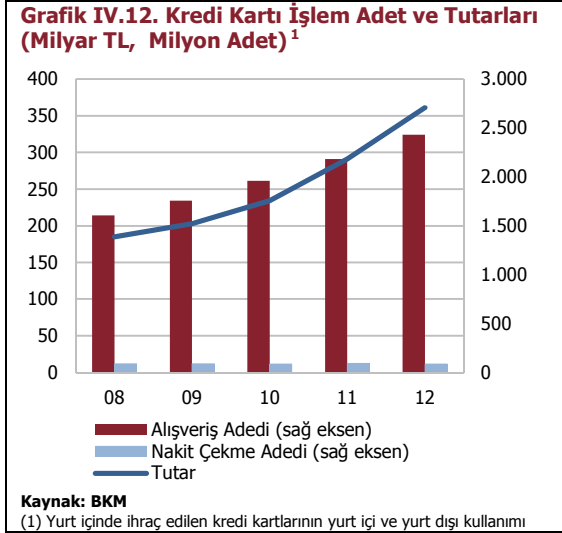
Kaynak: TCMB

Banka ve kredi kartlarının kullanımındaki artış eğilimi 2012 yılında da devam etmiştir. 2011 yılında önceki yıllara göre yavaşlayarak yüzde 9,3 olarak gerçekleşen kredi kartı sayısındaki artış hızı 2012 yılında yüzde 5,8'e düşmüş ve kredi kartı sayısı yıl sonunda 54,3 milyon adede ulaşmıştır. Aynı dönemde banka kartı sayısı yüzde 11,5 artışla 91,3 milyon adet olarak gerçekleşmesine rağmen, 2011 yılındaki yüzde 17,1'lik rakamın gerisinde kalmıştır (Grafik IV.10). Banka kartı sayısı son yıllarda kredi kartı sayısından daha hızlı artmakla birlikte tutar olarak banka kartı ile yapılan işlemler hala kredi kartları ile yapılan işlemlerin altında seyretmektedir. Banka kartlarının kullanımının yaygınlaşması ve kredi kartlarının da bir kredi aracı olmak yerine ödeme aracına dönüşmesi finansal istikrar açısından önem taşımaktadır. Türkiye'deki banka ve kredi kartı sayılarının yıllar itibarıyla sergilediği artış eğilimine bağlı olarak satış noktası terminali (POS) ve otomatik vezne makinesi (ATM) sayılarında da artış yaşanmış ve 2012 yılında POS sayısı yüzde 8 artışla 2,1 milyona, ATM sayısı ise yüzde 11,9 artışla 36,3 bine ulaşmıştır (Grafik IV.11).

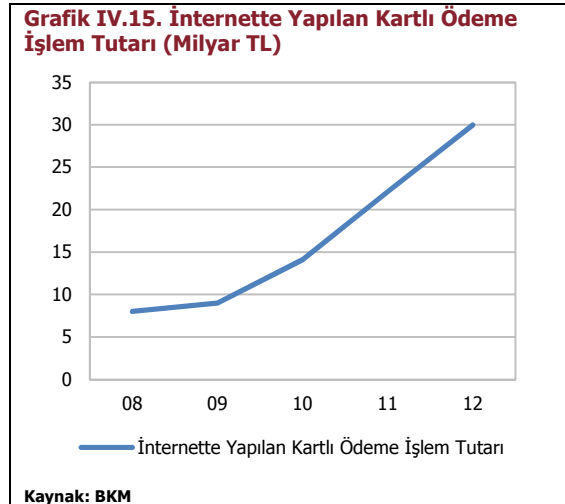
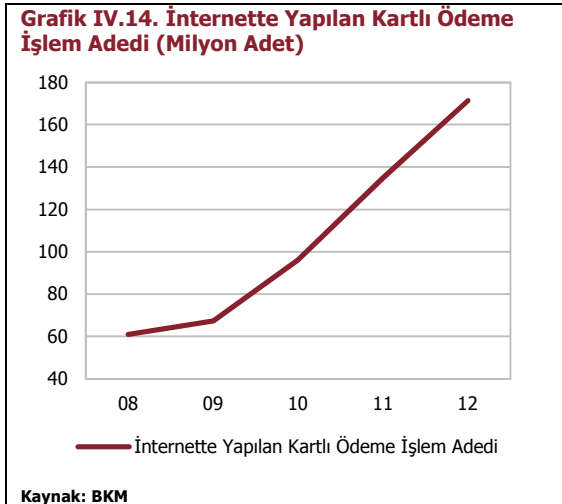
Kredi kartı kullanımı artmaya devam etmektedir. Kredi kartı ile gerçekleştirilen işlem adedi 2012 yılında bir önceki yıla göre yüzde 10,5, işlem tutarı ise yüzde 24,2 oranında artış göstererek sırasıyla 2,5 milyar adet ve 361,1 milyar Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında gerçekleşen kredi kartı işlemlerinin adet bazında yüzde 96,5'ini, tutar bazında ise yüzde 92,1'ini alışveriş işlemleri oluşturmaktadır (Grafik IV.12). Kredi kartlarının asli fonksiyonu olan ödeme aracı olma niteliğine uygun olarak kullanılmasının finansal istikrar açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Banka kartı işlemleri incelendiğinde, 2012 yılında banka kartı işlem adedinin yıllık yüzde 22,2 artışla 1,3 milyar adede, işlem tutarının ise yüzde 21,9 artışla 311 milyar Türk lirasına ulaştığı gözlenmektedir. Banka kartlarının alışveriş amacıyla kullanım oranı ise adet ve tutar bazında 2011 yılında sırasıyla yüzde 28,8 ve yüzde 4,7 iken; 2012 yılında yükselerek yüzde 33,5 ve yüzde 5,3 olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.13). Bu yükselişte, banka kartının alışverişte kullanılması yönündeki kampanyaların etkili olduğu ve banka kartı kullanımının özellikle küçük tutarlı alışverişlerde gerçekleştiği görülmektedir.

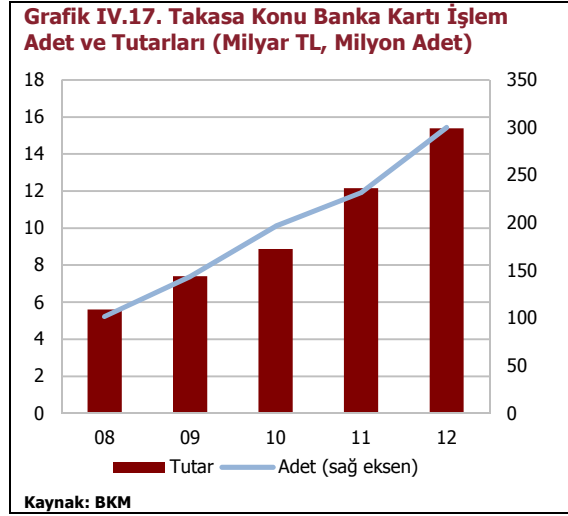
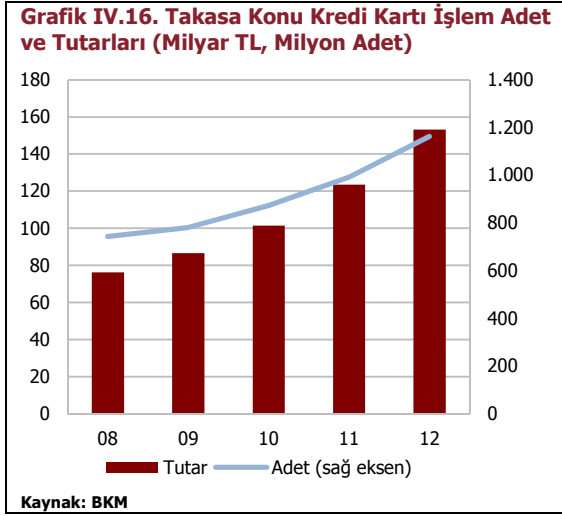
Alışverişlerin kart ile yapılması, belgesiz alışverişi engelleyerek ekonomide kayıt dışılığı ve dolayısıyla vergi kayıp ve kaçacağını azaltacaktır. Son yıllarda gelişen teknolojinin ödemeler alanına yansması ile birlikte ülkemizde ortaya çıkan yeni ödeme araçları ve yöntemlerine rağmen, banka ve kredi kartlarının hala önemini koruduğu gözlenmektedir. Nakit dışı ödeme araçları içerisinde önemli bir yer tutan banka ve kredi kartlarının kullanımı bankaların teşvik edici uygulamalarıyla uyumlu olarak artış eğilimini sürdürmektedir.

Ödeme kartlarının kullanımındaki artışta Türkiye’de İnternet kullanımının artması ve İnternet üzerinden yapılan ticaretin gün geçtikçe yaygınlaşmasının da etkisi olmuştur. İnternette yapılan kartlı ödeme işlem adedi 2011 yılında 134,8 milyondan 2012 yılında yüzde 27,2 artışla 171,4 milyona; işlem tutarı ise 22,1 milyar Türk lirasından yüzde 35,7 artışla 30 milyar Türk lirasına yükselmiştir (Grafik IV.14 ve Grafik IV.15).

Kredi kartı takasındaki işlem adetleri artmaktadır. 2011 yılında yıllık yüzde 13,7 artış gösteren kredi kartı takasına konu işlem adedi 2012 yılında yüzde 17,1 artışla 1.162,1 milyona ulaşmıştır. Diğer taraftan, takasa konu kredi kartı işlem tutarındaki artış oranı, 2011 yılında yıllık yüzde 21,8 iken, 2012 yılında yüzde 23,9’a yükselmiştir. 2012 yılındaki toplam işlem tutarı 153,1 milyar Türk lirası olmuştur (Grafik IV.16). 2011 yılında artış hızı yüzde 18 olan banka kartları takasına konu işlem

adedi, 2012 yılında ivme kazanarak yüzde 29,5'e yükselmiş ve 300 milyon adet olmuştur. İşlem tutarı ise 2012 yılında yüzde 26,6 oranında artarak 15,4 milyar Türk lirasına ulaşmıştır (Grafik IV.17).

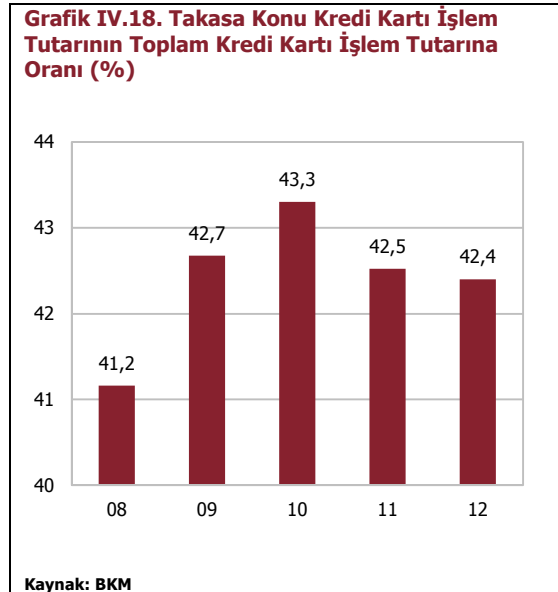
Çek takası sisteminde olduğu gibi kart takası da çok taraflı netleştirme yöntemine göre çalıştığı için katılımcıların kart işlemlerinden kaynaklanan likidite ihtiyacı azalmaktadır. Sistemde gerçekleşen kredi kartı işlemlerinin netleştirme oranı 2012 yılında yüzde 75 olmuş ve kredi kartı işlemleri ile ilgili likidite ihtiyacı 114,7 milyar Türk lirası azalmıştır. Banka kartı işlemlerinde ise netleştirme oranı yüzde 76,3 olarak gerçekleşmiş ve 11,7 milyar Türk lirası likidite tasarrufu sağlamıştır (Tablo IV.3).

Kredi kartlarının bankaların kendi POS cihazlarında kullanılması halinde azalması beklenen takasa konu kredi kartı işlem tutarının toplam kredi kartı işlem tutarına oranı incelendiğinde 2012 yılında bir önceki yıla göre durağan bir seyir izleyerek yüzde 42,4 olarak gerçekleştiği görülmektedir (Grafik IV.18).

Tablo IV.3. Kart Takas ve Hesaplaşma Sistemi / Netleştirme Oranı (%)

	08	09	10	11	12
Kredi Kartı Takas ve Hesaplaşması					
Netleştirme Or. (%)	76,5	78,1	77,4	75,3	74,9
İşlem Hacmi (Milyar TL)	76,1	86,6	101,4	123,6	153,1
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	58,3	67,6	78,5	93,1	114,7
Banka Kartı Takas ve Hesaplaşması					
Netleştirme Or. (%)	61,9	65,1	76,6	78,0	76,3
İşlem Hacmi (Milyar TL)	5,6	7,4	8,9	12,1	15,4
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	3,5	4,8	6,8	9,5	11,7

Kaynak: BKM

Takasbank, sermaye piyasası işlemlerinin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Borsa İstanbul nezdinde bulunan Pay, Gelişen İşletmeler, Borçlanma Araçları, Yurt Dışı Sermaye Piyasası Araçları ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasalarında

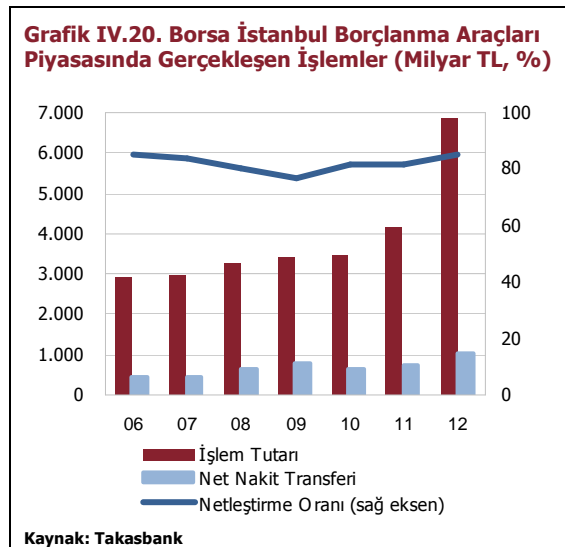
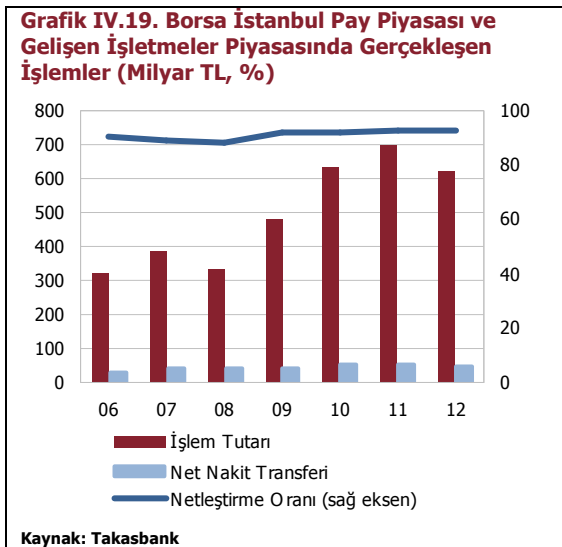
gerçekleşenler ile VOB'da gerçekleşen işlemlerin taraflar arasındaki takas ve mutabakatı Takasbank tarafından gerçekleştirilmektedir.

Takasbank, çeşitli piyasalar için işlem gören finansal sözleşmelerin tarafları arasında alıcıya karşı satıcı, satıcıya karşı da alıcı rolünü üstlenerek işlemlerin tamamlanmasını taahhüt etmekte ve bu piyasalar için Merkezi Karşı Taraf olarak faaliyet göstermektedir. Takasbank mevcut durumda kısa dönemli fon fazlası ve fon ihtiyacı olan aracı kuruluşlar ile bankaların bir araya gelmelerini sağlayan Takasbank Para Piyasası, Borsa İstanbul nezdinde pay senedine dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin işlem gördüğü Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası ve VOB'de gerçekleşen işlemler için merkezi karşı taraf rolü üstlenmektedir.

Tüm bu hususlara paralel olarak 6 Aralık 2012 tarih ve 6362 sayılı yeni Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde Takasbank'ın yasal altyapısı güçlendirilmiştir.

2012 yılında Takasbank'ta Borsa İstanbul Pay Piyasası ve Gelişen İşletmeler Piyasasıyla ilgili olarak toplam 621,5 milyar Türk liralık işlem gerçekleşmiş, çok taraflı netleştirme sonucunda bu işlemlerle ilgili olarak 44,4 milyar Türk liralık net nakit transferi olmuş ve 577,1 milyar Türk liralık likidite tasarrufu sağlanmıştır. Borsa İstanbul Pay Piyasasında gerçekleşen işlemlerle ilgili olarak 2009 ve 2010 yıllarında görülen, ancak 2011 yılında yavaşlayan artış, 2012 yılında yerini düşüşe bırakmış ve Borsa İstanbul Pay Piyasası ile Gelişen İşletmeler Piyasasında gerçekleşen toplam işlem tutarı 2012 yılında bir önceki seneye göre yüzde 11 oranında düşüş kaydetmiştir (Grafik IV.19).

Aynı dönemde Takasbank'ta Borsa İstanbul Borçlanma Araçları Piyasası ile ilgili olarak yapılan işlemlerin toplam tutarı 6.827,7 milyar Türk lirası olmuştur. Söz konusu işlemlerle ilgili olarak yapılan çok taraflı netleştirme sonucunda bu tutarın sadece 1.021,1 milyar Türk liralık tutarı için fon transferi yapılmış, netleştirme oranı yüzde 85 olarak gerçekleşmiş ve sistemde sağlanan likidite tasarrufu 5.806,6 milyar Türk lirası olmuştur. Borsa İstanbul Borçlanma Araçları Piyasasında gerçekleşen ve Takasbank'ta takasa tabi tutulan toplam işlemler açısından bakıldığında, 2012 yılında toplam işlem tutarında bir önceki seneye göre yüzde 65,6 oranında bir artış yaşanmıştır (Grafik IV.20).

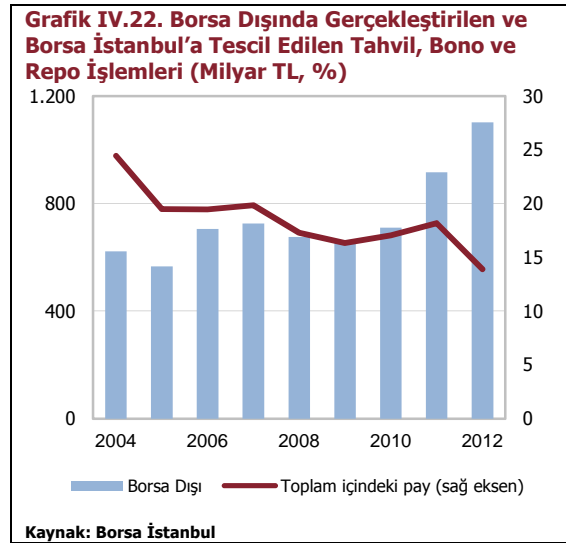
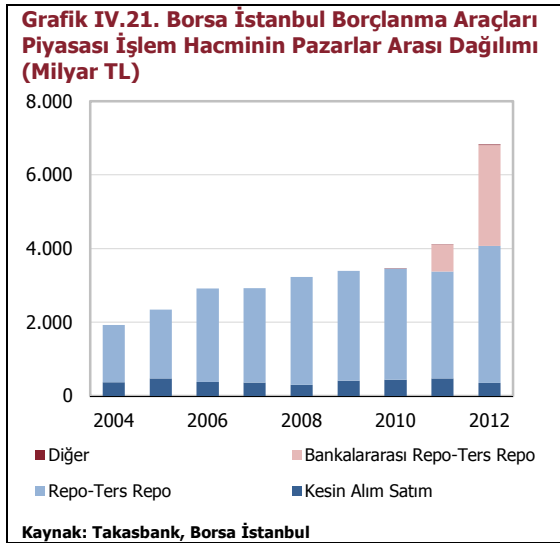
Borsa İstanbul Borçlanma Araçları Piyasasında Kesin Alım Satım Pazarı, Repo-Ters Repo Pazarı, Nitelikli Yatırımcıya İhraç Pazarı, Menkul Kıymet Tercihli Repo Pazarı, Bankalararası Repo-Ters Repo

Pazarı ve Pay Senedi Repo Pazarında işlem yapılabilmektedir. 2012 yılında Borçlanma Araçları Piyasasındaki işlemlerde görülen yüksek artışın temel olarak Repo-Ters Repo Pazarlarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

7 Ocak 2011 tarihinde açılmış olan Bankalararası Repo-Ters Repo Pazarı bankaların kendi portföy hesapları ile ilgili repo-ters repo işlemlerini organize piyasa içerisinde yapmalarını sağlamaktadır. Bu çerçevede, bankalar kendi portföylerine ilişkin repo-ters repo işlemlerini Bankalararası Repo-Ters Repo Pazarında gerçekleştirirken, fon/ortaklık ve diğer müşteriler hesabına yapacakları işlemlerde Borçlanma Piyasası altında yer alan diğer Repo-Ters Repo Pazarlarını kullanmaktadırlar.

Buna göre, söz konusu pazar ilk olarak faaliyete geçtiği 2011 yılında 732,8 milyar Türk liralık işlem gerçekleşmişken, 2012 yılında bu tutar yüzde 274,1 oranında artış göstererek 2.741,7 milyar Türk lirasına ulaşmıştır (Grafik IV.21).

Finansal kuruluşlar borsa dışında kendi aralarında yaptıkları tahvil, bono ve repo işlemlerini de Borsa İstanbul'a tescil ettirmektedir. Borsa dışında gerçekleştirilen ve Borsa İstanbul'a tescil ettirilen tahvil, bono ve repo işlemleri 2012 yılında bir önceki yıla göre yüzde 20,4 oranında artış kaydetmiş ve 1.102,46 milyar Türk lirası olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar önceki yıla göre önemli bir oranda artış gösterse de 2011 yılında yüzde 18,2 olan borsa dışı tahvil, bono ve repo işlemlerinin Borsa İstanbul'a tescil edilen toplam borsa içi ve borsa dışı borçlanma araçları işlemleri içerisindeki payı 2012 yılında yüzde 13,9'a gerilemiştir (Grafik IV.22).

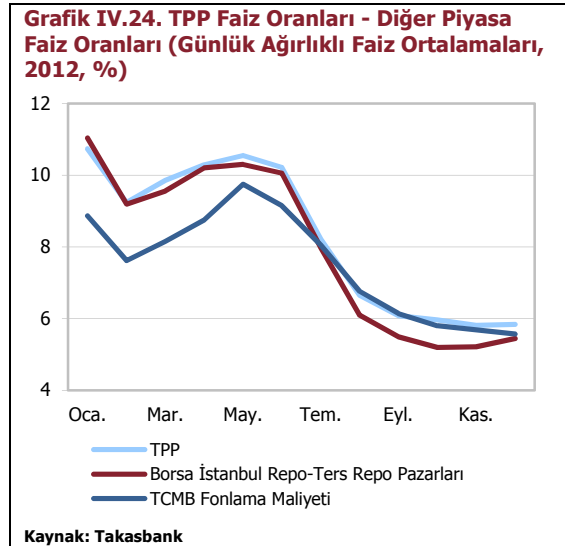
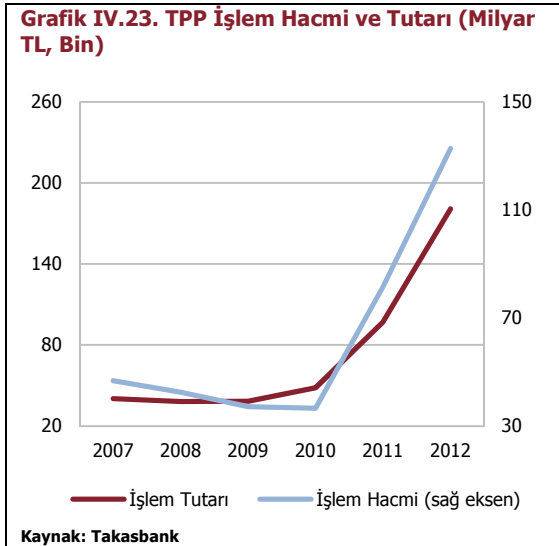
Takasbank yukarıda bahsedilen özellikleri nedeniyle finansal piyasalar açısından önemli bir rol oynamakta olup, katılımcılarının geçici likidite sıkıntısı yaşamaları durumunda sistemin sorunsuz işlemlerini sağlamak ve sorunun sistem aracılığıyla diğer katılımcılara yayılmasını önlemek amacıyla Takasbank katılımcılarına "Nakit Kredi İmkani" ve "Takasbank Para Piyasası (TPP)" hizmetleri sunmaktadır.

Takasbank "Nakit Kredi İmkani" çerçevesinde katılımcılarına teminat karşılığında ve önceden belirlediği limitler dahilinde genel olarak gecelik vadelerle kredi kullanmaktadır. TPP'de gerçekleşen işlemler için ise, merkezi karşı taraf olarak faaliyet göstermektedir. TPP'de gerçekleşen işlemleri garanti etmesi nedeniyle Takasbank borçlanan taraftan belirli miktarlarda teminat almaktadır.

TCMB tarafından sağlanan likidite yönetim imkanlarına katılmayan aracı kurumların likidite yönetimleri açısından büyük önem arz eden TPP'de gerçekleşen işlemler 2012 yılında da önemli oranlarda artış kaydetmiş bulunmaktadır. Buna göre, 2012 yılında TPP'de 180,8 milyar Türk lirası tutarında 132,7 bin işlem gerçekleşmiş ve 2012 yılında gerçekleşen işlem tutarının bir önceki yıla göre artış oranı yüzde 86,4 olarak kaydedilmiştir (Grafik IV.23).

TPP'de gerçekleşen işlemlerde görülen yüksek oranlı artışlarda katılımcılarının piyasaların likidite durumuna bağlı olarak yaptıkları işlemler ile TPP'de adına işlem yapılan yatırım fon ve ortaklıkları sayısı ve işlem hacmindeki artış etkili olmuştur. Buna göre, TPP'de işlem yapan yatırım fon ve ortaklık sayısında 2010 ve 2011 yıllarında görülen artış azalarak olsa da 2012 yılında devam etmiş ve TPP'de 471 yatırım fonu ve ortaklık TPP'de işlem yapmıştır. TPP'de işlem yapan yatırım fonu ve ortaklık sayısında görülen artış yavaşlansa da, gerçekleştirilen işlemlerin tutarı hızlı bir şekilde artmaya devam etmiş ve 2012 yılında bir önceki seneye göre yüzde 97,1 oranında artarak 128 milyar Türk lirasına yükselmiştir.

TPP'de gerçekleşen işlemlerde görülen yüksek oranlı artışlarda bu piyasada geçerli faiz oranlarının rekabetçi bir yapı göstermesinin de etkili olduğu düşünülmektedir (Grafik IV.24).

Takasbank'ın merkezi karşı taraf rolü üstlendiği VOB'da aracı kurumlar, bankalar ve türev ürünlerle işlem yapma yetkisi olan kuruluşlar işlem yapabilmekte ve VOB'da işlem yapan kuruluşlar Takasbank'a da üye olmaktadır.

Takasbank verilerine göre, VOB'da işlem yapan üye sayısı ve buna bağlı olarak Takasbank sisteminde açılmış hesap sayısı 2012 yılında da artmaya devam etmiştir. Buna bağlı olarak 2012 yılında VOB'da açık pozisyon sayısı 274,6 bine; açık pozisyonların piyasa değeri ise 2.034 milyon Türk lirasına ulaşmıştır.

Ödeme sistemlerinin etkin işleyişi, finansal istikrar açısından merkez bankalarının önemli sorumlulukları arasında yer almaktadır. Finansal altyapıların güçlü olması finansal istikrarı beraberinde getirmektedir. Ayrıca, ödeme sistemlerinin sağlıklı bir şekilde çalışması, finansal sistemin etkinliğini ve verimliliğini artırmakta, dolayısıyla para politikalarının etkin uygulanabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.